ਹੋਇਆ। ਆਪ ਦੀ ਨਿਰਵਾਣ ਭੂਮੀ ਸਮੇਦ ਸ਼ਿਖਰ ਹੈ।

ਦਸਵੇਂ ਤੀਰਥੰਕਰ **ਸ਼ੀਤਲ ਨਾਥ** ਦਾ ਜਨਮ ਭੱਦਲਪੁਰ ਨਗਰ ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ। ਆਪ ਦੇ ਪਿਤਾ ਦਾ ਨਾਂ ਰਾਜਾ ਦ੍ਰਿੜਰਥ ਅਤੇ ਮਾਤਾ ਦਾ ਨਾਂ ਨੰਦਾਰਾਨੀ ਸੀ। ਆਪ ਦਾ ਜਨਮ ਮਾਘ ਵਦੀ 12 ਨੂੰ ਅਤੇ ਨਿਰਵਾਣ ਵੈਸਾਖ ਵਦੀ 2 ਨੂੰ ਹੋਇਆ। ਆਪ ਦੀ ਨਿਰਵਾਣ ਭੂਮੀ ਸਮੇਦ ਸ਼ਿਖਰ ਹੈ।

ਗਿਆਰ੍ਹਵੇਂ ਤੀਰਥੰਕਰ **ਸ਼ਰੇਅੰਸ** ਦਾ ਜਨਮ ਸਿੰਹਲਪੁਰ ਵਿਖੇ ਹੋਇਆ। ਆਪ ਦੇ ਪਿਤਾ ਦਾ ਨਾਂ ਵਿਸ਼ਣੂਸੇਨ ਅਤੇ ਮਾਤਾ ਦਾ ਨਾਂ ਵਿਸ਼ਣਾਦੇਵੀ ਸੀ। ਆਪ ਦਾ ਜਨਮ ਫੱਗਣ ਵਦੀ 12 ਨੂੰ ਅਤੇ ਨਿਰਵਾਣ ਸਾਵਣ ਵਦੀ 2 ਨੂੰ ਹੋਇਆ। ਆਪ ਦੀ ਨਿਰਵਾਣ ਭੂਮੀ ਸਮੇਦ ਸ਼ਿਖਰ ਹੈ।

ਬਾਂਹਰਵੇਂ ਤੀਰਥੰਕਰ **ਵਾਸੂਪੂਜ** ਦਾ ਜਨਮ ਚੰਪਾ ਨਗਰੀ ਵਿਖੇ ਹੋਇਆ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪਿਤਾ ਦਾ ਨਾਂ ਵਾਸੂਪੂਜ ਅਤੇ ਮਾਤਾ ਦਾ ਨਾਂਉਂ ਜੈ ਦੇਵੀ ਸੀ। ਆਪ ਦਾ ਜਨਮ ਮਾਘ ਵਦੀ ਤੀਜ ਨੂੰ ਅਤੇ ਨਿਰਵਾਣ ਹਾੜ੍ਹ ਵਦੀ ਸੱਤਵੀਂ ਨੂੰ ਹੋਇਆ। ਆਪ ਦੀ ਨਿਰਵਾਣ ਭੂਮੀ ਸਮੇਦ ਸ਼ਿਖਰ ਹੈ।

ਤੇਹਰਵੇਂ ਤੀਰਥੰਕਰ **ਵਿਮਲਨਾਥ** ਦਾ ਜਨਮ ਕੰਮਪਿਲਪੁਰ ਵਿਖੇ ਹੋਇਆ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪਿਤਾ ਦਾ ਨਾਂ ਰਾਜਾ ਕ੍ਰਿਤਬ੍ਰਮ ਸੀ ਅਤੇ ਮਾਤਾ ਦਾ ਨਾਂ ਸ਼ਿਆਮਾ ਦੇਵੀ ਸੀ। ਆਪ ਦਾ ਜਨਮ ਮਾਘ ਸੁਦੀ 3 ਨੂੰ ਅਤੇ ਨਿਰਵਾਣ ਹਾੜ ਵਦੀ 7 ਨੂੰ ਹੋਇਆ। ਆਪ ਦੀ ਨਿਰਵਾਣ ਭੂਮੀ ਸਮੇਦ ਸ਼ਿਖਰ ਹੈ।

ਚੌਂਹਦਵੇਂ ਤੀਰਥੰਕਰ **ਅਨੰਤਨਾਥ** ਦਾ ਜਨਮ ਅਯੋਧਿਆ ਨਗਰੀ ਵਿਖੇ ਹੋਇਆ। ਆਪ ਦੇ ਪਿਤਾ ਦਾ ਨਾਉਂ ਰਾਜਾ ਸਿੰਘਸੇਨ ਅਤੇ ਮਾਤਾ ਦਾ ਨਾਂ ਸੁਯਸ਼ ਸੀ। ਆਪ ਦਾ ਜਨਮ ਵੈਸਾਖ ਵਦੀ 3 ਨੂੰ ਅਤੇ ਨਿਰਵਾਣ ਚੇਤ ਸੁਦੀ 5 ਨੂੰ ਹੋਇਆ। ਆਪ ਦੀ ਨਿਰਵਾਣ ਭੂਮੀ ਸਮੇਦ ਸ਼ਿਖਰ ਹੈ।

ਪੰਦਰਵੇਂ ਤੀਰਥੰਕਰ **ਧਰਮ ਨਾਥ** ਦਾ ਜਨਮ ਰਤਨਪੁਰ ਵਿਖੇ ਹੋਇਆ। ਆਪ ਦੇ ਪਿਤਾ ਦਾ ਨਾਉਂ ਭਾਨੂ ਅਤੇ ਮਾਤਾ ਦਾ ਨਾਉਂ ਸੁਵਰਤਾ ਸੀ। ਆਪ ਦਾ ਜਨਮ ਮਾਘ ਵਦੀ 3 ਨੂੰ ਅਤੇ ਨਿਰਵਾਣ ਜੇਠ ਸੁਦੀ 5 ਨੂੰ ਹੋਇਆ। ਆਪ ਦੀ ਨਿਰਵਾਣ ਭੂਮੀ ਸਮੇਦ ਸ਼ਿਖਰ ਹੈ।

ਸੋਲ੍ਹਵੇਂ ਤੀਰਥੰਕਰ **ਸ਼ਾਂਤੀ ਨਾਥ** ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜਨਮ ਹਸਤੀਨਾਪੁਰ ਵਿਖੇ ਹੋਇਆ। ਆਪ ਦੇ ਪਿਤਾ ਦਾ ਨਾਉਂ ਰਾਜਾ ਵਿਸ਼ਵ ਸੇਨ ਅਤੇ ਮਾਤਾ ਦਾ ਨਾਉਂ ਅਚਿਰਾ ਸੀ। ਆਪ ਦਾ ਜਨਮ ਅਤੇ ਨਿਰਵਾਣ ਜੇਠ ਵਦੀ 13 ਨੂੰ ਹੋਇਆ। ਸਮੇਦ ਸ਼ਿਖਰ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਨਿਰਵਾਣ ਭੂਮੀ ਹੈ। ਸ਼ਾਂਤੀ ਨਾਥ ਜਿਥੇ ਤੀਰਥੰਕਰ ਸਨ ਉਥੇ ਉਹ ਚੱਕਰਵਰਤੀ ਸਮਰਾਟ ਵੀ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਪਿਛਲੇ

ਜਨਮ ਵਿੱਚ ਰਾਜਾ ਮੇਘ ਰਥ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਕਬੂਤਰ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਲਈ ਬਦਲੇ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਦਾ ਮਾਸ ਕੱਟ ਕੇ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਆਪ ਦੇ ਗਰਭ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਭਿੰਅਕਰ ਮਹਾਂਮਾਰੀ ਦਾ ਰੋਗ ਫ਼ੈਲਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਪਰ ਆਪ ਦੇ ਪ੍ਰਤਾਪ ਨਾਲ ਇਹ ਰੋਗ ਮਿਟ ਗਿਆ। ਇਸ ਕਾਰਨ ਆਪ ਦਾ ਨਾਂ ਸ਼ਾਂਤੀ ਨਾਥ ਪਿਆ।

ਸਤਾਰਵੇਂ ਤੀਰਥੰਕਰ **ਕੁੰਥੂ ਨਾਥ** ਸਨ। ਆਪ ਦਾ ਜਨਮ ਸਥਾਨ ਹਸਤਿਨਾਪੁਰ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪਿਤਾ ਦਾ ਨਾਂ ਸੁਰ ਰਾਜਾ ਅਤੇ ਮਾਤਾ ਦਾ ਨਾਂ ਸ਼੍ਰੀ ਦੇਵੀ ਸੀ। ਆਪ ਦਾ ਜਨਮ ਵੈਸਾਖ ਵਦੀ 14 ਨੂੰ ਅਤੇ ਨਿਰਵਾਣ ਵੈਸਾਖ ਦੀ 11 ਨੂੰ ਹੋਇਆ। ਆਪ ਛੇਵੇਂ ਚੱਕਰਵਰਤੀ ਵੀ ਸਨ। ਆਪ ਦੀ ਨਿਰਵਾਣ ਸਮੇਦ ਸ਼ਿਖਰ ਹੈ।

ਅਠ੍ਹਾਰਵੇਂ ਤੀਰਥੰਕਰ ਦਾ ਨਾਉਂ **ਅਰਹਨਾਥ** ਸੀ। ਆਪ ਦਾ ਜਨਮ ਹਸਤਿਨਾਪੁਰ ਵਿਖੇ ਹੋਇਆ। ਆਪ ਦੇ ਪਿਤਾ ਦਾ ਨਾਂ ਰਾਜਾ ਸੁਦਰਸ਼ਨ ਅਤੇ ਮਾਤਾ ਦਾ ਨਾਉਂ ਸ਼੍ਰੀ ਦੇਵੀ ਸੀ। ਆਪ ਦਾ ਜਨਮ ਤੇ ਨਿਰਵਾਣ ਮੱਘਰ ਸੁਦੀ 10 ਨੂੰ ਹੋਇਆ। ਆਪ ਤੀਰਥੰਕਰ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਸੱਤਵੇਂ ਚੱਕਰਵਰਤੀ ਸਮਰਾਟ ਵੀ ਸਨ। ਆਪ ਦੀ ਨਿਰਵਾਣ ਭੂਮੀ ਸਮੇਦ ਸ਼ਿਖਰ ਹੈ।

ਉਨੀਵੇਂ ਤੀਰਥੰਕਰ ਦਾ ਨਾਉਂ **ਮੱਲੀ ਭਗਵਤੀ** ਸੀ। ਆਪ ਦਾ ਜਨਮ ਸਥਾਨ ਮਿਥਿਲਾ ਨਗਰੀ ਸੀ। ਆਪ ਦੇ ਪਿਤਾ ਦਾ ਨਾਂ ਕੁੰਭ ਰਾਜਾ ਅਤੇ ਮਾਤਾ ਦਾ ਨਾਂ ਪ੍ਰਭਾਵਤੀ ਸੀ। ਆਪ ਦਾ ਜਨਮ ਮੱਘਰ ਸੁਦੀ 11 ਨੂੰ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਫੱਗੁਣ ਵਦੀ 12 ਨੂੰ ਆਪ ਦਾ ਨਿਰਵਾਣ ਸਮੇਦ ਸ਼ਿਖਰ ਵਿਖੇ ਹੋਇਆ। ਵਰਤਮਾਨ 24 ਤੀਰਥੰਕਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਆਪ ਇਕੋ ਇਕ ਇਸਤਰੀ ਤੀਰਥੰਕਰ ਸਨ।[26]

ਵੀਹਵੇਂ ਤੀਰਥੰਕਰ **ਮੁਨੀਸੁਵਰਤ** ਸਨ। ਆਪ ਦਾ ਜਨਮ ਸਥਾਨ ਰਾਜਗ੍ਰਹਿ ਨਗਰੀ ਸੀ। ਆਪ ਦੇ ਪਿਤਾ ਦਾ ਨਾਂ ਰਾਜਾ ਸੁਮਿੱਤਰ ਅਤੇ ਮਾਤਾ ਦਾ ਨਾਂ ਪਦਮਾਵਤੀ ਸੀ। ਆਪ ਦਾ ਜਨਮ ਜੇਠ ਵਦੀ 8 ਨੂੰ ਅਤੇ ਨਿਰਵਾਣ ਜੇਠ ਵਦੀ 9 ਨੂੰ ਹੋਇਆ। ਆਪ ਦੀ ਨਿਰਵਾਣ ਭੂਮੀ ਸਮੇਦ ਸ਼ਿਖਰ ਹੈ।

ਇੱਕੀਵੇਂ ਤੀਰਥੰਕਰ ਦਾ ਨਾਉਂ **ਨਮਿ ਨਾਥ** ਸੀ। ਆਪ ਦੀ ਜਨਮ ਭੂਮੀ ਮਿਥਿਲਾ ਸੀ। ਆਪ ਦੇ ਪਿਤਾ ਦਾ ਨਾਂ ਰਾਜਾ ਵਿਜੇ ਸੈਨ ਅਤੇ ਮਾਤਾ ਦਾ

---

26. *ਸਵੇਤਾਂਵਰ ਪ੍ਰੰਪਰਾ ਆਪ ਨੂੰ ਇਸਤਰੀ ਤੀਰਥੰਕਰ ਮੰਨਦੀ ਹੈ ਪਰ ਦਿਗੰਬਰ ਪ੍ਰੰਪਰਾ ਪੁਰਸ਼। ਮੱਲੀ ਨਾਉਂ ਦੋਹਾਂ ਪ੍ਰੰਪਰਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਮਿਲਦਾ ਹੈ।*

ਨਾਂ ਵਪਰਾ ਦੇਵੀ ਸੀ। ਆਪ ਦਾ ਜਨਮ ਸਾਵਨ ਵਦੀ 8 ਨੂੰ ਅਤੇ ਨਿਰਵਾਣ ਵੈਸਾਖ ਵਦੀ 10 ਨੂੰ ਹੋਇਆ। ਆਪ ਦੀ ਨਿਰਵਾਣ ਭੂਮੀ ਸਮੇਦ ਸ਼ਿਖਰ ਹੈ।

ਬਾਈਵੇਂ ਤੀਰਥੰਕਰ ਦਾ ਨਾਂ ਨੇਮਿ ਨਾਥ ਸੀ। ਆਪ ਦਾ ਦੂਸਰਾ ਨਾਂ ਅਰਿਸ਼ਟਨੇਮੀ ਵੀ ਸੀ। ਆਪ ਦਾ ਜਨਮ ਆਗਰਾ ਦੇ ਕਰੀਬ ਸ਼ੋਰੀਪੁਰ ਵਿਖੇ ਹੋਇਆ। ਆਪ ਦੇ ਪਿਤਾ ਦਾ ਨਾਉਂ ਰਾਜਾ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਜੈ ਅਤੇ ਮਾਤਾ ਦਾ ਨਾਉਂ ਸਿਵਾਂ ਦੇਵੀ ਸੀ। ਆਪ ਦਾ ਜਨਮ ਸਾਵਣ ਸੁਦੀ ਪੰਚਮੀ ਨੂੰ ਅਤੇ ਨਿਰਵਾਣ ਹਾੜ੍ਹ ਸੁਦੀ ਅਸ਼ਟਮੀ ਨੂੰ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਆਪ ਦਾ ਨਿਰਵਾਣ ਸੌਰਾਸ਼ਟਰ ਵਿੱਚ ਗਿਰਨਾਰ ਪਰਬਤ ਤੇ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਜਿਸਨੂੰ ਰੇਵਤਗਿਰਿ ਵੀ ਆਖਦੇ ਹਨ। ਕਰਮਯੋਗੀ ਸ਼੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਆਪ ਦੇ ਚਾਚੇ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਸਨ। ਆਪ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਵਾਸੁਦੇਵ ਸ਼੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਸਨ। ਜਦ ਆਪ ਗ੍ਰਹਿਸਥ ਆਸ਼ਰਮ ਵਿੱਚ ਸਨ ਉਸ ਸਮੇਂ ਆਪ ਦੀ ਸ਼ਾਦੀ ਮਹਾਰਾਜਾ ਉਗਰ ਸੈਨ ਦੀ ਸਪੁੱਤਰੀ ਰਾਜਮਤੀ ਨਾਲ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਹੋਈ। ਪਰ ਵਿਆਹ ਦੇ ਸਮੇਂ ਬਾਰਾਤ ਦੇ ਭੋਜਨ ਲਈ, ਪਸ਼ੂ ਹੱਤਿਆ ਵੇਖ ਕੇ ਆਪ ਦਾ ਦਿਲ ਪਿਘਲ ਗਿਆ। ਆਪ ਨੇ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਮੇਰੇ ਵਿਆਹ ਦੇ ਮੌਕੇ ਤੇ ਇਹ ਪਸ਼ੂ ਹੱਤਿਆ ਹੋਵੇਗੀ ਤਾਂ ਮੈਂ ਵਿਆਹ ਨਹੀਂ ਕਰਾਂਗਾ। ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਬਿਨਾਂ ਵਿਆਹ ਕੀਤੇ ਹੀ ਵਾਪਿਸ ਆ ਗਏ। ਆ ਕੇ ਸਾਧੂ ਦੀਖਿਆ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕੀਤੀ।

ਜੈਨ ਆਗਮ ਸਾਹਿਤ ਵਿੱਚ ਭਗਵਾਨ ਅਰਿਸ਼ਟਨੇਮੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਪ੍ਰਸੰਗਾਂ ਦਾ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਵਰਨਣ ਹੈ। ਮਹਾਂਭਾਰਤ [27] ਅਤੇ ਵੇਦਾਂ [28] ਵਿੱਚ ਵੀ ਉਨਾਂ ਦਾ ਵਰਨਣ ਮਿਲਦਾ ਹੈ।

ਤੀਰਥੰਕਰ ਪਾਰਸ਼ਵ ਨਾਥ

ਤੇਈਵੇਂ ਤੀਰਥੰਕਰ ਭਗਵਾਨ ਪਾਰਸ਼ਵਨਾਥ ਸਨ। ਆਪ ਦੀ ਜਨਮ ਭੂਮੀ ਬਨਾਰਸ ਸੀ। ਆਪ ਦੇ ਪਿਤਾ ਦਾ ਨਾਂ ਰਾਜਾ ਅਸ਼ਵਸੇਨ ਅਤੇ ਮਾਤਾ ਦਾ ਤਾਪਸ ਪ੍ਰੰਪਰਾ ਦੇ ਵਿਵੇਕ ਰਹਿਤ ਅਨੇਕਾਂ ਕਿਰਿਆ ਕਾਂਡਾਂ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਸਨ। ਜਦ ਆਪ ਗ੍ਰਹਿਸਥ ਆਸ਼ਰਮ ਵਿੱਚ ਸਨ ਤਦ ਆਪ ਨੇ ਤਾਪਸ ਕਮਠ ਨੂੰ ਧਰਮ

---

27. ਮਹਾਂਭਾਰਤ ਬਨਪਰਵ 184/8 ਸ਼ਾਂਤੀ ਪਰਵ 288,5-46

28. ਰਿਗਵੇਦ 1/14/86/6; 1/28/180/10; 3/4/53/17/10/12/188/1; ਯਜੁਰਵੇਦ 25/10; ਸਾਮਵੇਦ 3/8

(ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲਈ ਵੇਖੋ ਲੇਖਕ ਦੀ ਪੁਸਤਕ 'ਭਗਵਾਨਅਰਿਸ਼ਟਨੇਮੀ ਅਤੇ ਕਰਮਯੋਗੀ ਸ਼੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਏਕ ਅਨੁਸੀਲਨ)

ਦਾ ਅਸਲ ਰੂਪ ਦੱਸਿਆ ਅਤੇ ਧੂਣੇ ਵਿੱਚੋਂ ਬੱਲਦੀ ਲੱਕੜ ਵਿੱਚੋਂ ਅੱਧ ਜਲੇ ਸੱਪ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਸੱਪਾਂ ਦਾ ਕਲਿਆਣ ਕੀਤਾ। ਕੇਵਲ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਤੇ ਵਿਵੇਕ ਪ੍ਰਧਾਨ ਧਰਮ ਸਾਧਨਾ ਦਾ ਆਪ ਨੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕੀਤਾ। ਡਾ. ਹਰਮਨ ਜੇਕੋਬੀ, ਕੋਲ ਬਰੁਕ, ਸਟੀਵੇਨਸਨ, ਐਡਵਰਡ ਥਾਮਸ, ਡਾ. ਬੇਲਬਲਕਰ, ਦਾਸ ਗੁਪਤਾ, ਡਾ. ਰਾਧਾ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ, ਚਾਰਪੇਟਿਰ, ਮਜ਼ੂਮਦਾਰ, ਈਲੀਅਟ ਪੁਸਿਨ ਆਦਿ ਪੂਰਬ ਅਤੇ ਪੱਛਮੀ, ਸਾਰੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ ਪਾਰਸ਼ਵ ਨੂੰ ਇਤਹਿਾਸਕ ਪੁਰਸ਼ ਮੰਨਿਆ ਹੈ।[29] ਅਧਿਆਤਮ ਯੋਗੀਆਂ ਨੇ ਭਗਵਾਨ ਨੂੰ ਪਰਮ ਧਿਆਨਯੋਗੀ ਮੰਨਿਆ ਹੈ।

ਬੁੱਧ ਸਾਹਿਤ ਵਿੱਚ ਭਗਵਾਨ ਪਾਰਸ਼ਵ ਦੀ ਹੋਂਦ ਦੇ ਇਸ਼ਾਰੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਅਗੁੰਤਰ ਨਿਕਾਏ ਦੀ ਅੱਠ ਕਥਾ ਦੇ ਪੱਖੋਂ ਗੌਤਮ ਬੁੱਧ ਦਾ ਚਾਚਾ ਬੁੱਧ ਨਿਰਗਰੰਥ ਉਪਾਸਕ (ਸ਼੍ਰਾਵਕ) ਸੀ। ਬੁੱਧ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਮਹਾਨ ਵਿਦਵਾਨ ਧਰਮਾਨੰਦ ਕੋਸਾਂਬੀ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ : "ਤਥਾਗਤ ਬੁੱਧ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਪਾਰਸ਼ਵ ਨਾਥ ਦੀ ਪ੍ਰੰਪਰਾ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕੀਤਾ ਸੀ।" [30] ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਡਾ. ਰਾਧਾ ਮੁਕਰਜੀ ਅਤੇ ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਰਾਈਸ ਡੇਵਿਸ ਦਾਂ ਮੱਤ ਹੈ ਕਿ ਬੁੱਧ ਦੀ ਸਾਧਨਾ ਪਰਾਸ਼ਵਨਾਥ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਸੀ।[31]

ਬੁੱਧ ਫਿਰਕੇ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਧਿਆਨ ਯੋਗ ਤੇ ਪਾਰਸ਼ਵਨਾਥ ਦੀ ਧਿਆਨ ਸਾਧਨਾ ਸਾਫ਼ ਪ੍ਰਭਾਵ ਵਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਭਗਵਾਨ ਮਹਾਵੀਰ

ਚੌਵੀਵੇਂ ਤੀਰਥੰਕਰ ਭਵਗਾਨ ਮਹਾਵੀਰ ਸਨ। ਆਪ ਦੀ ਜਨਮ ਭੂਮੀ ਵੈਸ਼ਾਲੀ ਦਾ ਉਪਨਗਰ ਖਤਰੀ ਕੁੰਡ ਸੀ। ਆਪ ਦੇ ਪਿਤਾ ਦਾ ਨਾਂ ਰਾਜਾ ਸਿਧਾਰਥ ਅਤੇ ਮਾਤਾ ਦਾ ਨਾਂ ਤ੍ਰਿਸ਼ਲਾ ਸੀ। ਆਪ ਦਾ ਜਨਮ ਚੇਤ ਸੁਦੀ

---

29. ਵੇਖੋ ਭਗਵਾਨ ਪਾਰਸ਼ਵ -ਏਕ ਸਮੀਕਸ਼ਾਤਮਕ ਅਧਿਐਨ (ਦੇਵਿੰਦਰ ਮੁਨੀ ਸ਼ਾਸ਼ਤਰੀ) ਪੰਨਾ 61 ਤੋਂ 69 ਤੱਕ।

30. ਵੇਖੋ ਭਗਵਾਨ ਪਾਰਸ਼ਵਨਾਥ ਕਾ ਚਤੁਰਜਾਮ ਧਰਮ (ਧਰਮਾ ਨੰਦ ਕੋਸਾਂਬੀ) ਪਨਾਂ 28- 31

31. ੳ) ਹਿੰਦੂ ਸਭਿਅਤਾ (ਰਾਧਾ ਕੁਮਧ ਮੁਖਰਜੀ) ਪੰਨਾ 238
ਅ) Gautam the Man (Mrs. Rhy.David) Pg.22-35
ੲ) ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲਈ ਵੇਖੋ-ਭਗਵਾਨ ਪਾਰਸ਼ਵ ਇੱਕ ਸਮੀਕਸ਼ਾਤਮਕ ਅਧਿਐਨ।

13 ਅਤੇ ਨਿਰਵਾਣ ਕੱਤਕ ਅਮਾਵਸ (ਦੀਵਾਲੀ) ਨੂੰ ਹੋਇਆ। ਨਿਰਵਾਣ ਭੂਮੀ ਪਾਵਾ ਸੀ। ਆਪ ਦਾ ਜਨਮ ਈ. ਪੂ. 599 ਨੂੰ ਅਤੇ ਨਿਰਵਾਣ ਈ. ਪੂ. 527 ਨੂੰ ਹੋਇਆ। ਭਗਵਾਨ ਮਹਾਵੀਰ ਦੇ ਸਮੇਂ ਹਿੰਸਕ ਯੱਗਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਮੁੱਖਤਾ ਸੀ। ਇਸਤਰੀ ਜਾਤੀ ਦੀ ਦਸ਼ਾ ਬਹੁਤ ਹੀ ਤਰਸਯੋਗ ਸੀ। ਏਕਾਂਤਵਾਦ ਦਾ ਬੋਲਬਾਲਾ ਸੀ। ਜਾਤਪਾਤ ਦੀ ਪ੍ਰਮੁੱਖਤਾ ਸੀ। ਭਗਵਾਨ ਮਹਾਂਵੀਰ ਨੇ ਅਹਿੰਸਾ, ਅਪਰਿਗ੍ਰਹਿ ਅਤੇ ਅਨੇਕਾਂਤ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕੀਤਾ। ਇਸਤਰੀ ਜਾਤੀ ਨੂੰ ਸਾਧਵੀ ਅਤੇ ਸ਼ਾਵਿਕਾ (ਉਪਾਸਿਕਾ) ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਅਧਿਆਤਮਕ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਇੱਜ਼ਤ ਦਾ ਸਥਾਨ ਦਿੱਤਾ। ਹਰਿਕੇਸ਼ੀ ਆਦਿ ਚੰਡਾਲ ਅਤੇ ਆਰੀਆ-ਅਨਾਰੀਆ, ਬ੍ਰਾਹਮਣ-ਸ਼ੂਦਰ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਧਰਮਸੰਘ ਵਿੱਚ ਦੀਖਿਅਤ ਹੋਏ। ਉਸ ਯੁੱਗ ਵਿੱਚ ਅੱਠ ਮਹਾਨ ਰਾਜਿਆਂ ਨੇ ਭਗਵਾਨ ਮਹਾਵੀਰ ਤੋਂ ਸ਼੍ਰਮਣ (ਸਾਧੂ) ਜੀਵਨ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕੀਤਾ। ਅਨੇਕਾਂ ਰਾਜੇ ਭਗਵਾਨ ਮਹਾਵੀਰ ਦੇ ਉਪਾਸਕ ਸਨ।

ਭਗਵਾਨ ਮਹਾਂਵੀਰ 30 ਸਾਲ ਗ੍ਰਹਿਸਥ ਆਸ਼ਰਮ ਵਿੱਚ ਰਹੇ। ਸਾਢੇ 12 ਸਾਲ ਤਪ ਕੀਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ 30 ਸਾਲ ਤੱਕ ਤੀਰਥੰਕਰ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਧਰਮ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕੀਤਾ। ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਪਾਵਾਪੁਰੀ ਵਿਖੇ ਕੱਤਕ ਦੀ ਅਮਾਵਸ ਨੂੰ ਮਹਾਪਰਿ ਨਿਰਵਾਣ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਨੋ ਮੱਲ ਅਤੇ ਨੋ ਲਿਛੱਵੀ ਇਹ 18 ਗਣਾ ਦੇ ਰਾਜੇ ਹਾਜਰ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਮਾਵਸ ਦੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਦੀਪਮਾਲਾ ਜਲਾ ਕੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕੀਤਾ। ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੇ ਰਤਨਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨਾਲ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਮਾਨ ਕੀਤਾ। ਤਦ ਤੋਂ ਹੀ ਦੀਵਾਲੀ ਉਤਸਵ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਮੰਨੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਬੁੱਧ ਸਾਹਿਤ ਵਿੱਚ ਭਗਵਾਨ ਮਹਾਵੀਰ ਦੇ ਵੱਲੋਂ ਅਨੇਕਾਂ ਪ੍ਰਮਾਣ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਮਹਾਵੀਰ ਬੁੱਧ ਦੇ ਸਮਕਾਲੀ ਸਨ।

ਮਹਾਂਵੀਰ ਦੇ ਪ੍ਰੱਮੁਖ ਚੇਲੇ ਇੰਦਰਭੂਤੀ ਗੌਤਮ ਸਨ। ਉਹ ਮਹਾਨ ਪ੍ਰਤਿਭਾ ਦੇ ਧਨੀ ਸਨ। ਜੋ ਸਥਾਨ ਉਪਨਿਸ਼ਦਾਂ ਵਿੱਚ ਉਦਾਲਕ ਦੇ ਸਮਾਨ ਸਵੇਤ ਕੇਤੂ ਦਾ ਹੈ, ਬੁੱਧ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਨੰਦ ਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਸਥਾਨ ਭਗਵਾਨ ਮਹਾਂਵੀਰ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਇੰਦਰ ਰੁਤੀ ਗੌਤਮ ਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਮਹਾਨ ਜਗਿਆਸੂ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕੀਤੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅਨੇਕਾਂਤ ਸ਼ੈਲੀ ਵਿੱਚ ਮਹਾਵੀਰ ਨੇ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

ਭਗਵਾਨ ਮਹਾਵੀਰ ਤੋਂ ਬਾਅਦ

ਭਗਵਾਨ ਮਹਾਵੀਰ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਆਰੀਆ ਸੁਧਰਮਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਧਰਮ ਗੱਦੀ ਤੇ ਬੈਠੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਆਰੀਆ ਜੰਬੂ ਸਵਾਮੀ ਧਰਮ ਗੱਦੀ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਬਣੇ। ਆਰੀਆ ਜੰਬੂ ਦਾ ਜੀਵਨ ਬਹੁਤ ਹੀ ਅਨੋਖਾ ਤੇ

ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਦਾਇਕ ਰਿਹਾ। ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਤਿਆਗ, ਵੈਰਾਗ ਦੀ ਸੋਹਣੀ ਗਾਥਾ ਨੂੰ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਵਰਤਮਾਨ ਅਵਸਵਪਰਨੀ ਕਾਲ ਦੇ ਆਖਰੀ ਕੇਵਲੀ ਸਨ। ਇਥੋਂ ਤਕ ਚਾਲੂ ਆਚਾਰ ਅਤੇ ਵਿਚਾਰ ਦੀ ਸਹਿਜ ਨਿਰਮਲਤਾ ਸਮੇਂ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਾਲ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਖਤਮ ਹੋਣ ਲੱਗ ਪਈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦਸ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਖਾਤਮਾ ਹੋ ਗਿਆ :

1. ਮਨ ਪ੍ਰਜਵਭ ਗਿਆਨ
2. ਪਰਮ ਅਵਧੀ ਗਿਆਨ (ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਗਿਆਨ)
3. ਪੁਲਾਕਲਬਧੀ (ਇਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸ਼ਕਤੀ)
4. ਆਹਾਰਕ ਸ਼ਕਤੀ (ਗਿਆਨ ਸ਼ਰੀਰ)
5 ਕਸ਼ਪਕ ਸ਼੍ਰੇਣੀ
6. ਉਪਸ਼ਮ ਸ਼੍ਰੇਣੀ
7. ਜਿਨ ਕਲਪ
8. ਸੰਯਮਤ੍ਰਿਕ (ਪਰਿਹਾਰ ਵਿਸ਼ੁਧੀ ਚਾਰਿਤਰ, ਸੁਕਸ਼ਮਸੰਪਰਾਏ ਚਾਰਿੱਤਰ, ਯਥਾ ਖਿਆਤ ਚਾਰਿਤਰ)
9. ਕੇਵਲਯ ਗਿਆਨ (ਅਰਿਹੰਤ ਅਵਸਥਾ)
10. ਸਿਧ ਪਦ (ਮੋਕਸ਼)

ਭਗਵਾਨ ਮਹਾਵੀਰ ਦੇ ਸਮੇਂ ਅਚੇਲ (ਵਸਤਕ ਰਹਿਤ) ਅਤੇ ਸਚੇਲ (ਵਸਤਰ ਸਹਿਤ) ਇਹ ਦੋਵੇਂ (ਮੁਨੀ) ਪ੍ਰੰਪਰਾਵਾਂ ਸਨ। ਸਚੇਲ ਦੇ ਲਈ ਵਸਤਰ ਏਸ਼ਨਾ (ਕਪੜਿਆਂ) ਦਾ ਵਿਧਾਨ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਅਚੇਲ ਸ਼੍ਰਮਣ ਦਾ ਵੀ ਵਰਨਣ ਹੈ।[32] ਪਰ ਭਗਵਾਨ ਮਹਾਵੀਰ, ਸੁਧਰਮਾ ਅਤੇ ਜੰਬੂ ਸਵਾਮੀ ਵਰਗੀ ਸਖ਼ਸੀਅਤ ਇਨਾ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਅਤੇ ਮਸਲੇ ਦਾ ਹੱਲ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਸੀ ਕਿ ਸ੍ਰਮਣਾਂ ਵਿੱਚ ਆਚਾਰ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਕੋਈ ਮੱਤਭੇਦ ਖੜ੍ਹਾ ਨਾ ਹੋ ਸਕਿਆ। ਉਸ ਤੋਂਬਾਅਦ ਸ੍ਰਮਣ ਸੰਘ ਵਿੱਚ ਮੱਤਭੇਦ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਏ। ਸਚੇਲ ਪ੍ਰੰਪਰਾ ਦੀ ਪ੍ਰਮੁੱਖਤਾ ਸ਼ਵੇਤਾਂਬਰ ਪ੍ਰੰਪਰਾ ਵਿੱਚ ਵੇਖੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਅਚੇਲ ਪ੍ਰੰਪਰਾ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਦਿਗੰਬਰ ਪ੍ਰੰਪਰਾ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਇਸ ਮਤਭੇਦ ਨੇ ਆਚਾਰਿਆ ਕੁੰਦਕੁੰਦ ਦੇ ਸਮੇਂ ਹੋਰ ਭਿਆਨਕ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰ, ਅੱਡ ਅੱਡ ਧਾਰਾਵਾਂ ਦਾ ਰੂਪ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕੀਤਾ।

---

32. ਕ) ਆਚਾਰੰਗ 1-1-8-25, 1-1-6

ਖ) ਉਤਰਾਧਿਐਨ 2 - 13

ਗ) ਕਲਪਸੂਤਰ 9 - 28 - 63

ਸ਼ਵੇਤਾਂਵਰ ਅਤੇ ਦਿਗੰਬਰ ਪ੍ਰੰਪਰਾ ਵਿੱਚ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਕੱਪੜੇ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਮੱਤਭੇਦ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਸੇ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿੱਚ ਇਸਤਰੀ ਮੁਕਤੀ, ਕੇਵਲੀ ਦਾ ਭੋਜਨ ਕਰਨ ਆਦਿ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਮੱਤਭੇਦ ਗਹਿਰੇ ਹੁੰਦੇ ਗਏ। ਪਰ ਇਹ ਸੱਚ ਹੈ ਕਿ ਸਿਧਾਂਤਿਕ ਅਤੇ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਕੋਈ ਮੱਤ-ਭੇਦ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਫਿਰ ਵੀ ਆਚਾਰ (ਬਾਹਰਲੇ ਰੂਪ) ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਫਰਕ ਹੈ।

ਸ਼ਵੇਤਾਂਬਰ ਪ੍ਰੰਪਰਾ ਵਿੱਚ ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਗੱਛ (ਫਿਰਕੇ) ਨਿਕਲੇ। 12-12 ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਭਿਅੰਕਰ ਅਕਾਲ ਦੇ ਕਾਰਨ ਆਰੀਆ ਸੁਹਸਤੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਸ਼ਿਥਿਲਾਚਾਰ ਗਿਰਾਵਟ ਦੀ ਰੇਖਾ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਈ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਉਹ ਖੁਦ ਸਮਰਾਟ ਸੰਮਪ੍ਰਤਿ ਦੇ ਆਚਾਰੀਆ ਗੁਰੂ ਬਣ ਕੇ, ਸੁਖ ਦੇ ਸਾਧਨ ਦਾ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਏ। ਪਰ ਆਰੀਆ ਸੁਹਸਤੀ, ਆਰੀਆ ਮਹਾਗਿਰਿ ਦਾ ਇਸ਼ਾਰੇ ਪਾ ਕੇ ਸੰਭਲ ਗਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੰਭਲਣ ਤੇ ਵੀ ਇਹ ਗਿਰਾਵਟ ਅੱਗੇ ਹੀ ਵਧਦੀ ਗਈ। ਵੀਰ ਨਿਰਵਾਣ ਦੀ ਨੌਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿੱਚ ਚੇਤਯ (ਮੰਦਰ) ਵਾਸ (ਠਹਿਰਨ) ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਹੋਈ। ਦੇਵ ਅਰਧੀਗਣੀ ਦੇ ਸਵਰਗਵਾਸ ਚੇਤਯਵਾਸ ਪ੍ਰੰਪਰਾ ਹੋਰ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਹੋ ਗਈ। ਆਚਾਰੀਆ ਹਰੀਭਦਰ ਨੇ "ਸੰਬੋਧੀ ਪ੍ਰਕਰਣ" ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ (ਚੇਤਯਵਾਸ) ਦੇ ਆਚਾਰ-ਵਿਚਾਰ ਦਾ ਜਿਉਂਦਾ ਜਾਗਦਾ ਚਿਤਰ ਖਿਚਿਆ ਹੈ। ਆਚਾਰੀਆ ਅਭੈ ਦੇਵ, ਦੇਵ ਅਰਧੀਗਣੀ ਤੋਂ ਜਿਨਸ਼ਾਸਨ ਦੀ ਅਸਲ ਪ੍ਰੰਪਰਾ ਨੂੰ ਲੁਪਤ ਮੰਨਦੇ ਹਨ।[33] ਚੇਤਯਵਾਸੀ ਸ਼ਾਖਾ ਦੇ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਲ, ਇੱਕ ਪਖ ਸੰਵਿੰਘਨ, ਵਿਧਿਮਾਰਗ ਸੁਵਿਹਿਤ ਮਾਰਗ ਅਖਵਾਇਆ।

ਭਗਵਾਨ ਮਹਾਵੀਰ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸ਼ਵੇਤਾਂਵਰ ਤੇ ਦਿਗੰਬਰ ਦੋਹੇਂ ਪ੍ਰੰਪਰਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਅਨੇਕਾਂ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ ਆਚਾਰੀਆ ਹੋਏ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਸ਼ਾਲ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕਰਕੇ ਆਪਣੀ ਪ੍ਰਤਿਭਾ ਦੀ ਮਿਸਾਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਦੀ ਇਥੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਣੀ ਅਸੰਭਵ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਸਿਰਫ ਦੋਵੇ ਪ੍ਰੰਪਰਾਵਾਂ ਦੇ ਕੁਝ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਆਚਾਰੀਆਂ ਦੇ ਨਾਵਾਂ ਵੱਲ ਹੀ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਾਂਗੇ; ਆਚਾਰੀਆ ਭਦਰਵਾਹੁ ਸਵਾਮੀ, ਆਰੀਆ ਸਥੁਲਭੱਦਰ, ਆਰੀਆ ਬਜਰ ਸਵਾਮੀ, ਆਰੀਆ ਦੇਵ ਅਰਿਧੀ ਗਣੀ ਸ਼ਮਾਸ੍ਰਮਣ, ਆਚਾਰੀਆ ਉਮਾਸਵਾਤੀ, ਆਚਾਰੀਆ ਸੀਲਾਂਕ, ਆਚਾਰੀਆ ਹਰੀ ਭਦਰ, ਆਚਾਰੀਆ

---

33. *देवड्ढि खमासमणजाए परंपरं भावाओ वियाणेमि।*
सिढिलायारे ठविया, दव्वेण परंपरा बहुहा।

(ਆਗਮ ਅਸ਼ਟੋਤਰੀ 71)

ਮਲੈ ਗਿਰਿ, ਆਚਾਰੀਆ ਅਭੈ ਦੇਵ, ਉਪਾਧਿਆ ਯਸ਼ੋਵਿਜੇ, ਆਚਾਰਿਆ ਸਮੇਂ ਸੁੰਦਰ, ਆਚਾਰੀਆ ਕੁੰਦਕੂਦ, ਆਚਾਰੀਆ ਸਮੰਤ ਭੱਦਰ, ਆਚਾਰੀਆ ਯਤੀ ਵਰਿਸ਼ਵ, ਆਚਾਰੀਆ ਜਿਨ ਸੇਨ, ਆਚਾਰੀਆ ਸ਼ੁਭਚੰਦਰ, ਨੇਮੀ ਚੰਦਰ ਸਿਧਾਂਤ ਚਕਰਵਤੀ, ਅਕੰਲਕ ਦੇਵ, ਵਿਦਿਆਨੰਦ ਪੂਜਯਪਾਦ ਆਦਿ ਅਨੇਕਾਂ ਵਿਦਵਾਨ ਪ੍ਰਭਾਵਕ ਆਚਾਰੀਆ ਅਤੇ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਯੋਗੀ ਆਚਾਰੀਆ ਦੇ ਨਾਉਂ ਵਰਨਣਯੋਗ ਹਨ।

ਸੋਲ੍ਹਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿੱਚ ਧਰਮ ਪ੍ਰਾਣ ਵੀਰ ਲੋਕਾ ਸ਼ਾਹ ਨੇ, ਮੂਰਤੀ ਪੂਜਾ ਵਿਰੁੱਧ ਬਗਾਵਤ ਕੀਤੀ। ਨਾਲ ਹੀ ਆਚਾਰ ਦੀ ਕਠੋਰਤਾ ਅਤੇ ਦ੍ਰਿੜਤਾ ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ। ਬਿਕਰਮ ਸੰਮਤ 1666 ਵਿੱਚ ਆਚਾਰੀਆ ਜੀਵਰਾਜ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪੀਪਾੜ ਵਿਖੇ ਕ੍ਰਿਆ ਦਵਾਰ (ਨਵੇਂ ਸਿਰੇ ਤੋਂ ਕਰਾਂਤੀ) ਕੀਤਾ। ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਲਵ ਜੀ ਰਿਸ਼ੀ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ, ਧਰਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਅਤੇ ਧਰਮ ਦਾਸ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਕ੍ਰਿਆ ਦਵਾਰ ਕੀਤਾ। ਇਹ ਸਭ ਸਥਾਨਕ ਵਾਸੀ ਪ੍ਰੰਪਰਾ ਦੇ ਆਦਿ ਆਚਾਰੀਆ ਸਨ। ਸਥਾਨਕ ਵਾਸੀ ਫਿਰਕੇ ਨੇ ਖਾਲਸ ਆਡੰਬਰ ਰਹਿਤ ਆਰੰਬ-ਪਰਿਗ੍ਰਹਿ (ਹਿੰਸਾ), ਰਹਿਤ, ਧਾਰਮਿਕ ਅਤੇ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਸਾਧਨਾ ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਫਿਰਕੇ ਵਿੱਚ ਅਨੇਕਾਂ ਜੋਤੀ ਪੁੰਜ ਆਚਾਰੀਆ ਹੋਏ। ਵਰਤਮਾਨ ਵਿੱਚ ਸਥਾਨਕ ਵਾਸੀ ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਫਿਰਕਿਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲਾ ਕੇ ਇੱਕ ਸੰਸਥਾ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ ਹੋਇਆ, ਜੋ **ਵਰਧਮਾਨ ਸਥਾਨਕਵਾਸੀ ਜੈਨ ਸ੍ਰਮਣ ਸੰਘ** ਦੇ ਨਾਉਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਅਚਾਰੀਆ ਸ੍ਰੀ ਆਤਮਾ ਰਾਮ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਸਨ। ਫੇਰ ਰਾਸ਼ਟਰ ਸੰਤ ਆਚਾਰੀਆ ਸ੍ਰੀ ਆਨੰਦ ਰਿਸ਼ੀ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਬਣੇ।[34]

ਸਥਾਨਕ ਵਾਸੀ ਫਿਰਕੇ ਦੇ ਆਚਾਰੀਆ ਸ੍ਰੀ ਰਘੂਨਾਥ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਇੱਕ ਚੇਲੇ ਭੀਖਣ ਜੀ ਸਨ। ਆਚਾਰ-ਵਿਚਾਰ ਦੇ ਮੱਤਭੇਦ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਠਾਰਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿੱਚ ਤੇਰਾਂ ਪੰਥ ਫਿਰਕਾ ਚਾਲੂ ਕੀਤਾ। ਜਿਸ ਦੇ ਵਰਤਮਾਨ ਆਚਾਰੀਆ ਸ਼੍ਰੀ ਮਹਾਪ੍ਰਗਿਆ ਹਨ। ਪਹਿਲੇ ਆਚਾਰਿਆ ਸ਼੍ਰੀ ਤੁਲਸੀ ਜੀ, ਹੁਣ ਇਸ ਫਿਰਕੇ ਦੇ ਗਣਾਧਿਪਤਿ ਹਨ।

---

34. ਵਰਤਮਾਨ ਵਿੱਚ ਸ਼ਵੇਤਾਂਬਰ ਸਥਾਲਕ ਵਾਸੀ ਜੈਨ ਸ੍ਰਮਣ ਸੰਘ ਪ੍ਰੰਪਰਾ ਦੇ ਤੀਸਰੇ ਆਚਾਰੀਆ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਮੂਲ ਲੇਖਕ ਪੂਜਯ ਸ੍ਰੀ ਦੇਵਿੰਦਰ ਮੁਨੀ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਹਨ। ਆਪ ਉਪਾਧਿਆ ਸ੍ਰੀ ਪੁਸ਼ਕਰਮੁਨੀ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਚੇਲੇ ਹਨ। ਆਪ ਨੇ ਹਿੰਦੀ ਵਿੱਚ 350 ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਗਰੰਥ ਲਿਖੇ ਹਨ।

ਸ਼ਵੇਤਾਂਬਰ ਮੂਰਤੀ ਪੂਜਕ ਪ੍ਰੰਪਰਾ ਵਿੱਚ ਅਨੇਕਾਂ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਆਚਾਰੀਆ ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਮੌਜੂਦ ਹਨ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਜੈਨ ਧਰਮ ਭਗਵਾਨ ਰਿਸ਼ਭਦੇਵ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਵਰਤਮਾਨ ਯੁੱਗ ਤੱਕ ਅਖੰਡ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਵਰਤਮਾਨ ਵਿੰਚ ਇਸ ਦੇ ਸ਼ਵੇਤਾਵੰਰ ਤੇ ਦਿਗੰਬਰ ਦੋ ਮੁੱਖ ਰੂਪ ਹਨ। ਸ਼ਵੇਤਾਵਰ ਵਿੱਚ ਮੂਰਤੀ ਪੂਜਕ, ਸਥਾਨਕ ਵਾਸੀ ਤੇ ਤੇਰਾਂ ਪੰਥੀ ਇਹ ਤਿੰਨ ਭੇਦ ਹਨ। ਮੂਰਤੀ ਪੂਜਕਾਂ ਵਿੱਚ ਮੂਰਤੀ ਪੂਜਾ ਦਾ ਵਿਧਾਨ ਹੈ। ਦੂਸਰੇ ਦੋ ਫਿਰਕੇ ਮੂਰਤੀ ਪੂਜਾ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਹੀਂ ਰਖਦੇ। ਦਿਗੰਬਰਾਂ ਵਿੱਚ ਮੂਲ ਸੰਘ ਵਿੱਚ ਸੱਤਗੁਣਾ ਗਣ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਹੋਇਆ। ਦੇਵਗਣ, ਸੇਨਗਣ, ਦੇਸ਼ੀਗਣ, ਸੁਰਸਥਗਣ, ਬਲਾਤਕਾਰਗਣ, ਕਾਲੂਰਗਣ ਅਤੇ ਨਿਗਮਾਨਵਯਗਣ। ਯਾਪਨੀਆ ਸੰਘ, ਦਰਾਵਿੜ ਸੰਘ, ਕਾਸ਼ਟ ਸੰਘ, ਮਾਥੁਰ ਸੰਘ ਤੇਰ੍ਹਾਂਪੰਥ, ਬੀਸ ਪੰਥ ਅਤੇ ਤਾਰਣ ਪੰਥ ਆਦਿ ਵੀ ਹਨ।[35] ਦਿਗੰਬਰਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਕੁਝ ਮੂਰਤੀ ਪੂਜਕ ਹਨ ਅਤੇ ਕੁਝ ਅਮੂਰਤੀ ਪੂਜਕ।

ਜੈਨ ਧਰਮ ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ, ਉਪ ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਸਾਰੇ ਜੈਨ ਨਮਸਕਾਰ ਮਹਾਂਮੰਤਰ, ਚੌਵੀ ਤੀਰਥੰਕਰ, ਧਰਮ-ਅਧਰਮ ਆਦਿ ਛੇ ਦਰਵਾਂ, ਨੌਂ ਜਾਂ ਸਤ ਤਤਵਾਂ, ਅਹਿੰਸਾ, ਅਪਿਰਿਗ੍ਰਹਿ, ਅਨੇਕਤਾਵਾਦ, ਕਰਮਵਾਦ ਆਦਿ ਨੂੰ ਮੰਨਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੱਤਵ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਅਤੇ ਸੁਮੇਲ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਵੇਖਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ, ਉਪ-ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਖਾਸ ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਆਚਾਰ ਵਿੱਚ ਫਰਕ ਹੋਣ ਤੇ ਵੀ ਤੱਤਵ ਸਬੰਧੀ ਵਿਚਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਫਰਕ ਨਹੀਂ।

---

35. ਦੱਖਣ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਜੈਨ ਧਰਮ ਪੰਨਾ 173-82

ਜੈਨ ਆਚਾਰ ਸਿਧਾਂਤ - 2

ਜੈਨ ਧਰਮ - ਇੱਕ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਧਰਮ :

ਧਰਮ ਜਿੰਦਗੀ ਦਾ ਸੰਗੀਤ ਹੈ। ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿੱਚ ਸਮਰਸਤਾ, ਸਰਸਤਾ ਅਤੇ ਮਿਠਾਸ ਨੂੰ ਚਾਲੂ ਕਰਕੇ ਉਹ ਮਨ ਤੇ ਦਿਮਾਗ ਨੂੰ ਸਾਫ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਵਿਚਾਰ ਸ਼ੁੱਧੀ, ਵਿਰਤੀ ਸ਼ੁੱਧੀ ਅਤੇ ਵਿਵਹਾਰ ਸ਼ੁੱਧੀ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਧਰਮ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਮਹਾਤਮਾ ਅਤੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਤੱਕ ਲੈ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਗੁਰੂ ਮੰਤਰ ਹੈ।

ਜੈਨ ਧਰਮ ਭਾਰਤ ਦਾ ਇੱਕ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਧਰਮ ਹੈ। ਇਹ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿੱਚ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜੈਨ ਧਰਮ ਨੇ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਸਮਿਅੱਕ ਦਰਸ਼ਨ, ਸਮਿਅੱਕ ਗਿਆਨ ਅਤੇ ਸਮਿਅੱਕ ਚਾਰਿਤਰ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਿੰਨ ਰਤਨਾਂ ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਸਮਿਅੱਕ ਦਰਸ਼ਨ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ -- ਸੱਚ ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਵੇਕ ਪੂਰਨ ਦ੍ਰਿੜ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਅਤੇ ਦੇਵ-ਅਰਿਹੰਤ ਗੁਰੂ ਨਿਰਗਰੰਥ ਅਤੇ ਧਰਮ ਸਰੱਵਗ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਰਾਹੀਂ ਦਸ ਦਿਆਂ ਆਦਿ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀ ਸੱਚੀ ਸ਼ਰਧਾ, ਤਤਵਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਸੱਚੀ ਲਗਨ।

ਜੈਨ ਧਰਮ ਨੇ ਰਾਗ ਦਵੇਸ਼ ਵਾਲੀ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਇਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ। ਰਾਗ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਮਨ ਦੇ ਯੋਗ ਵਸਤੂ ਪ੍ਰਤੀ ਮੋਹ ਅਤੇ ਦਵੇਸ਼ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਨਾਪਸੰਦ ਚੀਜ ਪ੍ਰਤੀ ਘਿਰਣਾ। ਰਾਗ ਦਵੇਸ਼ ਤੇ ਜਿੱਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੀ 'ਜਿਨ' ਹੈ, ਉਹ ਹੀ ਵੀਤਰਾਗੀ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਅਰਿਹੰਤ ਵੀ ਆਖਦੇ ਹਨ। ਅਰਹਤ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਪੂਜਣਯੋਗ। ਉਸ ਨੂੰ ਭਗਵਾਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਵੀ ਆਖਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਦੇਵ ਹੈ।

ਜੈਨ ਧਰਮ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਉਸ ਨੂੰ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਵਿਕਾਸ ਸਿਖਰ ਤੇ ਹੋਵੇ, ਜਿਸ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਮੁੱਖਤਾ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਸਭ ਨਾਲ ਬਰਾਬਰੀ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਰਾਹੀਂ ਵੀਤਰਾਗਤਾ ਨੂੰ ਉਜਾਗਰ ਕਰਦਾ ਹੋਵੇ।

ਜੈਨ ਧਰਮ ਮਤ ਹੈ ਕਿ ਧਰਮ ਆਤਮਾ ਦਾ ਦਿਵ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੈ, ਉਹ ਬਾਹਰ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਅੰਦਰ ਹੈ, ਜੋ ਦੁੱਖ ਤੋਂ, ਭੈੜੀ ਗਤਿ ਤੋਂ, ਪਾਪਾਂ ਤੋਂ ਅਤੇ ਗਿਰਾਵਟ ਤੋਂ ਬਚਾ ਕੇ ਉੱਚਾ ਚੁੱਕਦਾ ਹੈ।

ਜੈਨ ਧਰਮ ਨਿਰਗਰੰਥ ਧਰਮ ਹੈ, ਅਰਹਤ ਧਰਮ ਹੈ, ਗਿਆਨਵਾਦ ਦਾ ਧਰਮ ਹੈ ਅਤੇ ਅਹਿੰਸਾ ਦਾ ਧਰਮ ਹੈ। ਜੈਨ ਧਰਮ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਕਿਸੇ ਵੀ ਜਾਤ ਦਾਂ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਆਦਮੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਹਿੰਦੂ ਹੋਵੇ, ਮੁਸਲਮਾਨ ਹੋਵੇ, ਈਸਾਈ ਹੋਵੇ, ਜਾਂ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਚੰਡਾਲ ਹੋਵੇ। ਜਿਸ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਸੱਚ, ਅਹਿੰਸਾ ਆਦਿ ਤੱਤਵਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀ ਸੱਚੀ ਸ਼ਰਧਾ ਹੋਵੇ, ਉਹ ਜੈਨ ਧਰਮ ਦਾ ਉਪਾਸ਼ਕ ਬਣ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਸੰਖੇਪ ਵਿਚ ਜੈਨ ਧਰਮ ਦੇ ਮੁੱਖ ਸਿਧਾਂਤ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਨ :

1. *ਲੋਕ ਅਨਾਦਿ ਤੇ ਅਨੰਤ ਹੈ।*
2. *ਆਤਮਾ ਅਜਰ, ਅਮਰ, ਅਨੰਤ ਅਤੇ ਚੇਤਨਾ ਵਾਲੀ ਹੈ।*
3. *ਆਤਮਾ ਖ਼ੁਦ ਕੀਤੇ ਕੰਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਜਨਮ ਮਰਨ ਕਰਦੀ ਹੈ।*
4. *ਆਤਮਾ ਹੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਬਣ ਸਕਦੀ ਹੈ।*
5. *ਆਤਮਾ ਦੀ ਅਸ਼ੁਧ ਸਥਿਤੀ ਸੰਸਾਰ ਅਤੇ ਸ਼ੁਧ ਸਥਿਤੀ ਮੋਕਸ਼ (ਨਿਰਵਾਣ) ਵਾਲੀ ਹੈ।*
6. *ਆਤਮਾ ਦਾ ਅਸ਼ੁਭ ਪਾਸੇ ਲੱਗਣਾ ਪਾਪ ਅਤੇ ਸ਼ੁਭ ਪਾਸੇ ਲੱਗਣਾ ਪੁੰਨ ਹੈ।*
7. *ਅਹਿੰਸਾ, ਸੱਚ, ਅਸਤ (ਚੋਰੀ ਨਾ ਕਰਨਾ) ਬ੍ਰਹਮਚਰਜ, ਨਿਰਲੋਭਤਾ ਆਦਿ ਦਾ ਸ਼ੁੱਧ ਪਾਲਣ ਹੀ ਧਰਮ ਹੈ।*
8. *ਧਰਮ ਸਾਧਨਾ ਵਿੱਚ ਜਾਤਪਾਤ, ਲਿੰਗ ਆਦਿ ਦਾ ਕੋਈ ਭੇਦ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ।*

ਦਰਸ਼ਨ (ਸ਼ਰਧਾ) ਦੀ ਸ਼ੁਧੀ ਹੋਣ ਤੇ ਅਗਿਆਨ ਗਿਆਨ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਵਸਤੂ ਦੀ ਸਹੀ ਅਸਲੀਅਤ ਨੂੰ ਜਾਨਣਾ ਸਮਿਅੱਕ ਗਿਆਨ ਹੈ। ਸਮਿਅਕ ਦਰਸ਼ਨ ਤੇ ਸਮਿਅੱਕ ਗਿਆਨ ਦੇ ਨਾਲ ਸਮਿਅੱਕ ਚਾਰਿੱਤਰ (ਆਚਰਣ) ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਭਾਰਤੀ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਵਿੱਚ ਨਿਆਏ, ਸਾਂਖਯ, ਵੇਦਾਂਤ ਆਦਿ ਦਰਸ਼ਨ ਗਿਆਨ ਨਾਲ ਹੀ ਮੋਕਸ਼ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਮੀਮਾਂਸਕ ਆਦਿ ਦਰਸ਼ਨ ਆਚਰਣ ਤੋਂ ਹੀ ਮੋਕਸ਼ ਮੰਨਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਜੈਨ ਦਰਸ਼ਨ, ਗਿਆਨ ਅਤੇ ਕ੍ਰਿਆ ਰਾਹੀਂ ਮੋਕਸ਼ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਜੀਵਨ ਯਾਤਰਾ ਦੇ ਲਈ ਗਿਆਨ ਹੀ ਅੱਖ ਹੈ ਅਤੇ ਚਰਿਤਰ ਪੈਰ ਹਨ।

ਜੈਨ ਧਰਮ ਵਿੰਚ ਚਰਿਤਰ ਦੇ ਦੋ ਭੇਦ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ -ਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਸਰਵ। ਜੋ ਅਧੂਰੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਤਿਆਗ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਦੇਸ਼ ਚਰਿਤਰ ਹੈ ਅਤੇ ਸੰਪੂਰਨ ਰੂਪ ਵਿਚ ਤਿਆਗ ਸਰਵ ਚਰਿਤਰ ਹੈ। ਦੇਸ਼ ਚਰਿੱਤਰ ਨੂੰ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨ ਵਾਲਾਹ ਸ੍ਰਾਵਕ ਹੈ ਅਤੇ ਸੰਪੂਰਨ ਚਰਿਤਰ ਨੂੰ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਸ੍ਰਮਣ (ਸਾਧੂ) ਹੈ।

ਸ਼੍ਰਾਵਕ ਧਰਮ-ਗ੍ਰਹਿਸਥ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ :

ਸ੍ਰਾਵਕ ਬਣਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਗ੍ਰਹਿਸਥੀ ਨੂੰ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸੱਤ ਕੁਵਿਅੱਸਨ (ਬੁਰੀਆਂ ਆਦਤਾਂ) ਦਾ ਤਿਆਗ ਅਤਿ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ : (1) ਜੂਆ (2) ਮਾਸ (3) ਸ਼ਰਾਬ (4) ਵੇਸਵਾ ਦੇ ਘਰ ਜਾਣਾ (5) ਪਰਾਈ ਇਸਤਰੀ ਨਾਲ ਨਜ਼ਾਇਜ ਸਬੰਧ (6) ਸ਼ਿਕਾਰ ਖੇਲਨਾ (7) ਚੋਰੀ ਕਰਨਾ।

ਉਪਰੋਕਤ ਸੱਤ ਕੁਵਿਅੱਸਨਾਂ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਸ ਨੂੰ 35 ਮਾਰਗ ਅਨੁਸਾਰੀ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਕਰਨਾ ਅਤਿ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।

1. ਉਹ (ਸ੍ਰਾਵਕ) ਨਿਆਂ ਪੂਰਵਕ ਧਨ ਕਮਾਉਣ ਵਾਲਾ ਹੋਵੇ।
2. ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੋਵੇ।
3. ਆਪਣੇ ਕੁਲ ਅਤੇ ਸ਼ੀਲ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਿੰਨ ਗੋਤ ਵਾਲਿਆਂ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਸਬੰਧ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੋਵੇ।
4. ਪਾਪਾਂ ਤੋਂ ਡਰਨ ਵਾਲਾ ਹੋਵੇ।
5. ਉਹ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਅਤੇ ਸਰਬਸਮਤ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨ ਪਾਲਣ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੋਵੇ।
6. ਕਿਸੇ ਦੀ ਅਤੇ ਖਾਸ ਰੂਪ ਵਿਚ ਰਾਜਾ ਆਦਿ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਨਾ ਕਰੇ।
7. ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੀ ਥਾਂ ਘਰ ਪਾਵੇ ਜੋ ਨਾ ਤਾਂ ਇਕਦਮ ਖੁਲ੍ਹਾ ਹੋਵੇ ਨਾ ਇਕਦਮ ਬੰਦ।
8. ਘਰ ਦੇ ਬਾਹਰ ਆਉਣ ਨੂੰ ਅਨੇਕਾਂ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਨਾ ਹੋਣ।
9. ਸਦਾਚਾਰੀ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਕਰੇ।
10. ਮਾਂ-ਪਿਉ ਦੀ ਸੇਵਾ ਭਗਤੀ ਕਰੇ।
11. ਰਗੜੇ-ਝਗੜੇ ਅਤੇ ਬਖੇੜੇ ਵਾਲੀ ਥਾਂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰਹੇ ਅਰਥਾਤ ਚਿਤ ਵਿਚ ਗੁੱਸਾ ਉਤਪੰਨ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਥਾਂ ਤੇ ਨਾ ਰਹੇ।

12. ਕਿਸੇ ਵੀ ਨਿੰਦਾ ਯੋਗ ਕੰਮ ਵਿਚ ਨਾ ਲੱਗੇ।
13. ਆਮਦਨ ਅਨੁਸਾਰ ਖਰਚ ਕਰੇ।
14. ਆਪਣੀ ਆਰਥਿਕ ਸਥਿਤੀ ਅਨੁਸਾਰ ਕੱਪੜੇ ਪਾਏ।
15. ਬੁੱਧੀ ਦੇ ਅੱਠ ਗੁਣਾਂ ਭਰਪੂਰ ਹੋ ਕੇ ਹਰ ਰੋਜ ਧਰਮ ਉਦੇਸ਼ ਸੁਣੇ।
16. ਬੀਮਾਰ ਹੋਣ ਤੇ ਭੋਜਨ ਨਾ ਕਰੇ।
17. ਧਰਮ ਦੇ ਨਾਲ ਅਰਥ ਪੁਰਸ਼ਾਰਥ (ਮੇਹਨਤ) ਕਾਮ ਪੁਰਸ਼ਾਰਥ ਅਤੇ ਮੋਕਸ ਪੁਰਸਾਰਥ ਦੀ ਪੁਰਸ਼ਾਰਥ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰੇ ਕਿ ਕੋਈ ਇੱਕ ਦੂਸਰੇ ਦੀ ਰੁਕਾਵਟ ਦਾ ਕਾਰਨ ਦਾ ਬਣਨ।
18. ਨਿਯਤ ਸਮੇਂ ਤੇ ਸੰਤੋਖ ਨਾਲ ਭੋਜਨ ਕਰੇ।
19. ਮਹਿਮਾਨ, ਸਾਧੂ ਅਤੇ ਗਰੀਬ, ਲਾਚਾਰ ਦਾ ਯੋਗ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰੇ।
20. ਕਿਸੇ ਗਲਤ ਵਿਚਾਰ ਦੇ ਵਸ ਨਾ ਪਵੇ।
21. ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਪੱਖਪਾਤੀ ਹੋਵੇ। ਜਿਥੇ ਕਿਤੇ ਗੁਣ ਵਿਖਾਈ ਦੇਣ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰੇ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਕਰੇ।
22. ਦੇਸ਼ ਤੇ ਕਾਲ (ਸਮੇਂ) ਦੇ ਉਲਟ ਨਾ ਚੱਲੇ।
23. ਆਪਣੀ ਸ਼ਕਤੀ ਤੇ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਨੂੰ ਸਮਝੇ। ਆਪਣੀ ਹਿੰਮਤ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਕਰਕੇ ਹੀ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਹੱਥ ਪਾਵੇ। ਹਿੰਮਤ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਕੋਈ ਕੰਮ ਨਾ ਕਰੇ।
24. ਸਦਾਚਾਰੀ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਗਿਆਨਵਾਨ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਵਿਨੈ ਭਗਤੀ ਕਰੇ।
25. ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਾਲਣ-ਪੋਸ਼ਣ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਉਸ ਉਪਰ ਹੋਵੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਾਲਣ ਪੋਸ਼ਣ ਕਰੇ।
26. ਦੀਰਘਦਰਸ਼ੀ ਹੋਵੇ, ਅਰਥਾਤ ਸਭ ਕੁਝ ਵਿਚਾਰ ਕੇ ਕੰਮ ਕਰੇ।
27. ਆਪਣਾ ਭਲਾ-ਬੁਰਾ ਸਮਝੇ। ਹਿਤ ਅਹਿਤ ਨੂੰ ਸਮਝੇ।
28. ਮਸ਼ਹੂਰ ਬਣੇ, ਅਰਥਾਤ ਆਪਣੇ ਸਦਾਚਾਰ ਅਤੇ ਸੇਵਾ ਕੰਮਾਂ ਰਾਹੀਂ ਜਨਤਾ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ ਹਾਸਲ ਕਰੇ।
29. ਧੰਨਵਾਦੀ ਬਣੇ, ਅਰਥਾਤ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਤੀ ਕੀਤੇ ਗਏ ਉਪਕਾਰ ਨੂੰ ਨਿਮਰਤਾ ਪੂਰਵਕ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰੇ।
30. ਲਜਿਆ ਵਾਲਾ ਹੋਵੇ, ਭਾਵ ਬੁਰੇ ਕੰਮਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਸ਼ਰਮ ਅਨੁਭਵ ਕਰੇ।
31. ਰਹਿਮ ਦਿਲ ਹੋਵੇ।